

УДК 929.7.034(477.43/.44)"1738"

Олексій ВІННИЧЕНКО

(Львів)

**БОСНІЙСЬКІ ШЛЯХТИЧІ ТА ДОВЕДЕННЯ НИМИ ШЛЯХЕТСТВА
НА СЕЙМИКУ ПОДІЛЬСЬКОГО ВОЄВОДСТВА 1738 р.
(До питання про замкненість шляхетського стану в Речі Посполитій)**

В історичній літературі побутує уявлення про шляхетський стан на українських землях Речі Посполитої як про замкнену соціальну верству із юридично закріпленими спадковими правами та обов'язками, доступ до якої представникам інших, "плебейських" суспільних прошарків був суттєво обмежений на законодавчому рівні. Такий погляд в значній мірі нав'язаний низкою категоричних ухвал, прийнятих на загальнодержавних сеймах¹, та не менш безапеляційних постулатів, зафіксованих у рішеннях регіональних шляхетських зібрань (сеймиків)². У них мінімізувались легальні шляхи набуття шляхетства особами неблагородного походження загалом та обстоювалась необхідність заходів, що мали перешкоджати незаконним способам отримання шляхетського статусу окремими особами, а у творах шляхетських публіцистів підкреслювалась немислимість самої присутності міщанських чи селянських синів серед рицарського люду³. Між тим тогочасні джерела містять відомості про найрізноманітніші випадки й ситуації, коли плебеям більш-менш успішно вдавалося – легально⁴, а частіше незаконно – потрапити до лав шляхетської "братії"⁵. Причому кількість і варіативність нелегальних казусів⁶ дозволяють говорити вже не просто про численні відхилення від права, але й про існування усталених практик, що дозволяли нешляхтичам досягати шляхетства.

Одним з інструментів, що мав перешкоджати плебеям "підшиватися" під шляхетство, стало публічне доведення свого походження. Від 1601 р. проходив виведення шляхетства (*deductio nobilitatis*) запідозрена й оскаржена у неблагородному походженні особа мусила обов'язково на сеймику воєводства або землі, звідки походили її предки⁷. У своєму розвитку впродовж XVII–XVIII ст. така сеймикова процедура поєднала в собі пізньосередньовічний звичай представлення родичів, котрі свідчили про свою спорідненість з оскарженим, та новочасну традицію документального підтвердження свого походження й розповіді (наррації) про власну генеалогію (родовід)⁸. Представлення свідчень і доказів у сеймиківому колі, у присутності членів місцевого шляхетського соціуму мусило стати неподоланною перешкодою для плебея. Автори сеймових конституцій, що стосувалися сеймиківого *deductionis nobilitatis*, виходили з наступної логіки. Навіть коли б особа, яка видавала себе за шляхтича, наважилася прибути на сеймик, то не змогла би вивестися: справжніх документів і свідків у плебея бути не могло, а представлені ним фальшиві акти та неправдиві свідчення винайнятих за гроші чи в якійсь інший спосіб свідків-"родичів" легко б заперечили або, щонайменше, піддали сумніву інші учасники сеймиківого зібрання, серед загалу яких ніхто не знав би обвинуваченого як шляхтича (або, навпаки, добре знав про його справжнє походження). На відміну від підтвердження шляхетства в суді, де все відбувалося кулуарно і в обмеженому колі, така прозорість сеймиківого виведення мусила перешкоджати діям плебеїв, натомість сприяти справжнім шляхтичам.

Однак, як і будь-яка інша формалізована процедура, доведення на сеймику також стало предметом маніпуляцій і зловживань, чому сприяла відсутність його чіткої регламентації на правовому рівні. Під час проведення сеймиківого *deductionis nobilitatis* учасники зібрання керувались традицією й попередньою практикою, вільно трактуючи загально сформульовані законодавчі приписи, що залишало для них свободу дій і можливість оказіонально вирішувати нетипові ситуації. Загалом процедура виведення була орієнтована на шляхтича, чий предки, як і він сам, незмінно проживали в одному регіоні, володіли тут земельною власністю (відповідно, у канцеляріях місцевих судів відклалися майнові акти) та родичалися з тамтешніми шляхетськими родами. Нестандартні життєві ситуації оскаржених у нешляхетстві – як-то переїзд до іншого воєводства (або прибуття взагалі з-поза меж Речі Посполитої), передчасна смерть близьких рідних, втрата зв'язку з кровними родичами (і, відповідно, порушення чи обмеження персональної генеалогічної пам'яті⁹), вигасання споріднених родів,

неможливість через відстань чи інші причини допровадити на сеймик родичів, загибель або відсутність майнових актів тощо – вимагали нестандартного вирішення. Відсутність чіткої регламентації сеймикового *deductionis nobilitatis* дозволяла ситуативно розв'язувати подібні нетипові випадки. Але власне тут і відкривались можливості для маніпуляцій з боку як справжніх шляхтичів, так і плебеїв, які видавали себе за шляхтичів і могли скористатися такими приводами для спрощення власного сеймикового виведення або оминання його окремих складових. Поза сумнівами, суттєво відмінною (і до певної міри полегшеною) для оскарженого виявлялась ситуація, коли він фактично не мав родичів і не міг їх мати: тоді непотрібно було спроваджувати на сеймик “комплект” родичів-свідків, залишалось тільки переконати учасників зібрання, що для їх відсутності є вагомі підстави.

Нетиповим виявилось *deductio nobilitatis* на сеймику Подільського воєводства у вересні 1738 р., коли там виводилися шляхтичі Босняцькі – “уроджені” Юзеф та його сини Миколай, Антоній і Адам. Їхнє прізвище *Bosniaccy*, яке можна буквально перекласти як “Боснійські”, мусило відображати неординарну долю їхнього роду: вочевидь їх предки колись мешкали в Боснії або вважалось, що вони прибули звідтам. Вже їх походження з-поза меж Речі Посполитої робило неможливим традиційне виведення шляхетства: родичі Босняцьких, котрі б могли підтвердити їх походження, перебували далеко і навряд чи могли прибути на подільський чи будь-який інший сеймик. Закордонне походження обумовлювало й іншу вагому перешкоду для їх виведення: навіть доведене благородне походження не означало приналежності до річпосполитської шляхти, для вступу до якої іноземні шляхтичі мусили за згодою сейму отримати спеціальний привілей (індигенат).

Незважаючи на такі несприятливі обставини, Босняцькі все-ж-таки спробували довести своє шляхетне походження на сеймику Подільського воєводства. Про перебіг їхнього виведення відомо з фрагменту (окремого пункту) сеймикової постанови, який 22 вересня 1738 р. було вписано до летицьких гродських книг і в якому описано перипетії *deductionis nobilitatis* (див. документ). Виходячи з його змісту, родовід і доля Босняцьких склались таким чином: їх предки походили з володінь австрійського імператора, “християнської землі”, яка була підкорена Османською імперією. Дідом Юзефа Босняцького, котрий разом із синами виводився на кам'янецькому сеймику, був Зденко Шампах. Тікаючи від турецької неволі, він виїхав до Польського королівства, де в 1633 р. отримав індигенат і таким чином разом зі своїм потомством був включений до числа шляхти Речі Посполитої. Однак на своїй колишній батьківщині Шампах покинув дружину й малолітнього сина, які, залишившись під владою турків, мусили зректися християнської віри. З часом син Зденка, ім'я якого в сеймиковій постанові так і не назване, одружився і в нього народилося кілька дітей (одним з них і був Юзеф). А під час Хотинської кампанії він потрапив у полон і мешкав у Речі Посполитій, де на повернення на католицтво. Згодом, вже під час Віденської кампанії, Юзеф разом з братом так само поповнив число полонених, взятих коронною армією, опинився при особі коронного маршалка й сандомирського старости князя Любомирського та перебував при ньому поки не був вихрещений з ініціативи короля Яна III Собеського. Юзеф і його брат нічого не знали про своїх діда й батька, які стали підданими Речі Посполитої під іншими прізвищами і на той час вже померли або загинули на війні, тому при хрещенні отримали від монарха прізвище Босняцькі. Юзеф вірно служив під час різних воєн, одружився з донькою “уродженого” Пісажевського¹⁰, у шлюбі з якою народилося троє згаданих синів.

Підтверджувати свій соціальний статус Юзеф і його сини змушені були через закиди пана Александра Прушинського, котрий, прагнучи оволодіти їхніми маєтками, звинуватив Босняцьких у нешляхетстві. Коронний трибунал, на розгляд до якого потрапила справа Босняцьких, наказав їм вивестися на подільському сеймику. Тоді вони почали збирати у турецьких володіннях відомості про своє походження, і за сприянням приятелів-шляхтичів довідалися про своїх батька й діда. Відтак з'явившись на сеймик Подільського воєводства, вони на доказ шляхетськості й правдивості свого родоводу пред'явили два свідоцтва, відповідно видані пашею у Хотині 20 серпня 1631 р. і сандомирським старостою князем Любомирським. Зваживши на представлені докази, учасники сеймика відіслали справу Босняцьких на найближчий сейм, рекомендувавши їх послам Подільського воєводства.

Генеалогія Босняцьких у тому вигляді, в якому її описано в сеймиковій постанові (фактично зі слів Юзефа та його синів), заслуговує на увагу з огляду на низку суттєвих – показових або суперечливих

чи сумнівних – моментів, що окреслюють практику сеймикового *deductionis nobilitatis* та сприйняття шляхетства в самому шляхетському середовищі Речі Посполитої.

У самому документі про це говориться лаконічно, проте можна не сумніватися, що Босняцькі потрапили в типovu для оскаржених у нешляхетстві ситуацію: причиною обвинувачення послужили не стільки сумніви щодо їх походження, скільки намагання в такий спосіб відібрати у них земельні маєтки. Закони польсько-литовської держави зберігали майже монопольне право на володіння землею за представниками шляхетського стану, відтак землеволодіння особи, яка тримала їх на земському праві і плебейське походження якої було доведене, вважалися такими, що не мають власника і підлягають праву кадука (*ius caducum*). Застосування останнього передбачало конфіскацію маєтку та його поділ навпіл між королівським скарбом і позивачем у справі про узурпацію шляхетства¹¹. Для Босняцьких таким оскаржувачем виступив волинський шляхтич Александер Прушинський¹²: у сеймиковій постанові прямо говорилося, що його метою було “усунення й відсудження від маєтку”, для чого він і “нерівність статусу закинув”. Вочевидь конкретну причину належить шукати у посіданні Босняцькими маєтків на території Волинського воєводства: згідно з Адамом Бонєцьким, Юзеф у 1725 р. був власником села *Holinek* (неясно про який саме населений пункт йдеться, назву напевно подано невірно) у Кременецькому повіті¹³. Приводом же мусило послужити невластиве для річпосполитських шляхетських родів прізвище Босняцьких, яке виразно вказувало на їх іноземне походження і, відповідно, на їх вразливість перед подібними звинуваченнями. Можливо кидалась в очі й нетипова зовнішність Босняцьких, на якій могло позначитися їх балканське походження, адже в шляхетському середовищі побутували певні уявлення про те, як мав виглядати представник привілейованого стану, у тому числі йшлося і про фізичні риси¹⁴.

Як це звично ставалось зі справами про нагану шляхетства, суперечка потрапила на розгляд Коронного трибуналу, який 21 червня 1738 р. видав ремісу в цій справі, ухваливши відкласти її розбір і наказавши Босняцьким вивестися на сеймику Подільського воєводства – депутатському (час проведення того року припадав на 15 вересня) або “доброго порядку”. Скерування саме на ці зібрання було цілком згідним з правом: проведення сеймикового *deductionis nobilitatis* впродовж XVII ст. залишалося прерогативою депутатських сеймиків¹⁵, але з огляду на почастишання їх зривання сейм 1690 р. дозволив здійснювати доведення шляхетства наступного дня після депутатського сеймика¹⁶, коли зазвичай відбувалися сеймики “доброго порядку”. Натомість відсилка конкретно на кам’янецький сеймик мусила статися з ініціативи самих оскаржених.

Можна лише здогадуватися чому Босняцькі обрали сеймик Подільського воєводства, адже у випадку їх іноземного походження жодна із земель Речі Посполитої не була “рідною” (тобто такою, де вони б могли відшукати кровних родичів), тоді як володіння маєтками у Кременецькому повіті мало орієнтувати їх на сеймик Волинського воєводства (тут їм легше було зібрати документальні докази на підтвердження свого шляхетського статусу). Можливо формальним приводом для вибору кам’янецького сеймика послужила близькість турецьких володінь, звідки мусили походити їх предки. Проте справжні причини, вочевидь, полягали у специфіці місцевої шляхетської корпорації, для якої присутність вихідців з інших регіонів була звичною¹⁷, та впливовості тут конкретних шляхтичів, котрі сприяли Босняцьким.

Як впливає зі змісту сеймикової ухвали, справу Босняцьких на сеймику підтримали подільський хорунжий Пйотр Станіслав Телефус¹⁸ і радомський староста Станіслав Свідзінський¹⁹. Прикметно, що обидва належали до грона заслужених військових людей. П. С. Телефус був ротмістром панцерної хоругви²⁰, подільський сеймик 1732 р. згадував його як такого, що перебував “у знесиленій старанності на послугах Речі Посполитій”²¹. С. Свідзінський, полковник у регіменті королевича, в часі безкоролів’я після смерті Августа II виконував обов’язки регіментаря Української партії коронних військ²². Причиною їх прихильності до Юзефа Босняцького, як можна припускати, послужила його колишня військова служба, про що загально згадувалось у сеймиковій постанові: “вірно й зичливо під час різних воєн служив”. Однак не менш показовими видаються згадки про його патрона, який мусив відіграти важливу роль у житті “боснійця” в перші роки його перебування в Речі Посполитій і завдяки якому той міг зав’язати необхідні контакти в шляхетському / військовому середовищі – коронного маршала і сандомирського старости князя Любомирського²³. Представники магнатського роду

Любомирських були відомі енергійною підтримкою своїх клієнтів, з яких формували потужну партію своїх прибічників. Причому їхнє протегування нерідко носило безкомпромісний характер, Любомирські активно сприяли навіть тим зі своїх підопічних, котрі, будучи плебеями, добивалися шляхетського статусу чи намагалися видати себе за шляхтичів²⁴.

Не менш значущими виглядають згадки в сеймиковій постанові про хрещення й отримання прізвиська від Яна III Собеського. Сам факт вихрещення полонених не був чимось надзвичайним для публічного життя Речі Посполитої останньої чверті XVII – початку XVIII ст. У той час навернення на католицтво християн інших конфесій та нехристиян користувалося підтримкою з боку представників магнатерії й політичної еліти країни. Тільки у Львівському кафедральному костелі впродовж 1690–1732 рр. були вихрещені 24 мусульмани різного віку і статі, чийми хресними батьками, поміж іншими, виступали представники й представниці магнатських і сенаторських родів (Яблоновські, Сенявські, Потоцькі, Понятовські, Дідушицькі)²⁵. Тож навернення Юзефа Босняцького (а перед тим його незнаного на ім'я батька) можна вважати звичним для того часу явищем, однак протекція самого монарха без сумніву мусила позначитися на подальшому життєвому шляху й статусі новонаверненого.

Своє виведення на кам'янецькому сеймику Босняцькі (фактично Юзеф) розпочали з оповіді про свій рід та його походження, що відповідало практиці сеймикового доведення. Звично оскаржені вибудовували власну генеалогію, розповідаючи про своїх прямих предків “по мечу” – батька, діда, прадіда і так далі, про їх життєві долі, шлюби, кровних і некровних рідних, місця проживання, володіння тощо²⁶. Під цим кутом зору наратія Босняцьких виявилась виразно обмеженою. У ній дійсно згадані дід і баба, батько і брати Юзефа Босняцького, його дружина й тесть, але з-поміж них на ім'я названий лише дід – Зденко Шампах. Може видатися дивною така лаконічність з боку людини, яка прагне підтвердити своє сумнівне шляхетство, тож мала б розповідати якомога детальніше, щоб переконати учасників сеймика і надати своїй оповіді більшої достовірності. Однак причинами цього могли послужити різні чинники. Зокрема, брак у наратії згадок про матір Юзефа та безіменність його баби й дружини можна тлумачити другорядним значенням жінок для відтворення генеалогії власного роду, який у шляхетському середовищі сприймався радше як чоловіча (“рицарська”) спільнота²⁷. Імен своїх баби й батька, а також братів Юзеф міг не пам'ятати з огляду на свій похилий вік на час сеймикового виведення та молоді роки, коли він потрапив у річпосполитський полон (про вік Ю. Босняцького див. далі): зважаючи на життєві обставини, таке обмеження персональної генеалогічної пам'яті, яку неможливо було підживити спілкуванням з кровними родичами, можна вважати допустимим. Зрештою, сам факт обминання у розповіді свого батька не був чимось надзвичайним, подібні випадки незгадування когось зі своїх безпосередніх предків по чоловічій лінії траплялись і під час інших сеймикових доведень шляхетства²⁸. Натомість не міг Юзеф не знати чи не пам'ятати імені свого брата, спільно з яким потрапив до Речі Посполитої, перебував при князі Любомирському й прийняв хрещення. Так само сини Юзефа мусили назвати ім'я свого діда по матері (тестя Юзефа): в абсолютній більшості випадків оскаржений у нешляхетстві під час свого сеймикового виведення вказував із чиею донькою був одружений його батько. Тут вступала у дію особиста пам'ять стосовно тих рідних, з якими шляхтич мусив часто контактувати впродовж свого життя.

Прикметним у наратії виглядає “військовий” чи-то “воєнний” компонент в житті Юзефа Босняцького та його предків, який домінує в історії роду: батько Юзефа, його брат і він сам потрапили в полон під час Хогинської й Віденської кампаній; Юзеф був “до польського війська разом зі своїм братом взятий”; про діда й батька Юзефа згадано як про “на той час померлих чи на війні загиблих”; сам Юзеф “під час різних воєн служив” тощо. Такі згадки виділяються в оповіді на фоні її маломовності щодо матримоніальних зв'язків та повної відсутності відомостей про “маєткові” операції предків та самих оскаржених. Між тим відомості про шлюби та володіння маєтками мусили займати центральне місце в подібних наратіях оскаржених у нешляхетстві про свій рід – і з огляду на реконструкцію власної генеалогії, і для підтвердження шляхетського статусу себе та своїх предків. Адже одруження з представницями знаних шляхетських родів і трансакції земельними маєтками були переконливим свідченням приналежності певної особи та її предків до шляхетського стану.

Важливим елементом розповіді став опис обставин, пов'язаних із “мусульманським” минулим Юзефа Босняцького та його предків, яке в наративі представлено як тимчасове й випадкове, обумовлене збігом обставин (аж ніяк не свідомий вибір): рід походив “із християнської землі”; дід не бажав “підлягати неволі”, тому залишив турецькі володіння; баба “з рації багатого маєтку відступила правдивої віри”²⁹; батько на той час був малолітнім дитям, а коли потрапив до Речі Посполитої “Святу Католицьку віру прийняв”; так само вчинили Юзеф та його брат. Не виключено, що саме тому Юзеф не став називати поіменно своїх рідних, котрі залишилися в турецьких володіннях: християнських імен вони мати не могли, а мусульманські він згадувати не бажав, намагаючись не акцентувати уваги на цій стороні своєї родинної історії.

Показовим виглядала й оповідь про пошук відомостей щодо свого роду і предків не особисто самими оскарженими, а через шляхтичів-приятелів, що повинно було відповідати уявленням тодішнього шляхтича, в житті якого “приятелі” та їхня присутність і посередництво відігравали суттєву роль у вирішенні різного роду справ: бачимо “приятелів” при укладенні шлюбних угод і заповітів, при розв'язанні конфліктів, у складі полюбовних (“приятельських”) судів³⁰ тощо. Участь приятелів у пошуку “свідочтв” про рід Босняцьких мусила свідчити про достовірність зібраних відомостей. Хоча можливість такої активності річпосполитських шляхтичів у володіннях Османської імперії видається малоюмовірною: навіть у таких життєво важливих ситуаціях, як викуп полонених з турецької чи татарської неволі, вони вдавалися по допомогу не до інших шляхтичів, а до посередництва осіб, котрі часто відвідували турецькі землі й мали контакти в тамтешньому середовищі, зокрема до вірменів чи євреїв³¹.

Привертає увагу й певна хронологічна невідповідність в розповіді Босняцьких. У сеймиковій постанові вказано, що Юзеф Босняцький перебував у Польському королівстві близько 70 років, однак це суперечить вміщеному там же твердженню про те, що його “взято” під час Віденської кампанії. Між подіями останньої (1683 р.) і сеймиком 1738 р. минуло лише коло 55 років. Як можна припускати, причиною стала неуважність писаря / укладача сеймикового документу, котрий фактично зафіксував вік Юзефа (а не тільки час його проживання в Речі Посполитій), або оскаржені були схильні до перебільшень і домислів, прагнучи підкреслити давність свого і своїх предків перебування в польсько-литовській державі.

Практика сеймикового доведення шляхетства, як вже зазначалось, передбачала представлення шести родичів-свідків з родів, до яких належали предки оскаржених (тобто роду діда по батькові, баби по батькові, діда по матері), та пред'явлення документів, в яких самі оскаржені й їх предки згадані як шляхтичі. Саме ці складові відігравали ключову роль у виведенні, тоді як розповідь (наратив) про власну генеалогію, хоч і була невід'ємним елементом, фактично мусила надавати генеалогічним відомостям, свідченням і доказам зрозумілої та репрезентативної форми, зручної для сприйняття учасниками та укладання сеймикової атестації чи свідочтва. Босняцькі на кам'янецькому сеймику 1638 р. відступили від цієї процедури. Відсутність свідків можна лише почасти тлумачити іноземним походженням обвинувачених. Юзеф справді не міг виставити когось з родичів, оскільки його батько й матір народилися поза межами Речі Посполитої. Натомість його сини, оскаржені разом з ним, могли закликати принаймні свідків з числа Пісажевських, роду своєї матері, проте вони цього не зробили. Не можна пояснити цей факт відсутністю рідних по материнській лінії: Магдалена Пісажевська (донька Міхала Пісажевського й Барбари Подвисоцької) мала трьох братів і трьох стрийів³², а саме рідні чи двоюрідні (стриєчні й вуєчні) брати та дядьки найчастіше виступали в якості свідків під час сеймикових виведень шляхетства³³. Не можна це тлумачити й якимись процедурними міркуваннями: якщо були одночасно оскаржені батько й сини, сеймик міг прийняти рішення про недоцільність доведення останніх (такі випадки відомі у сеймиковій практиці)³⁴, однак це робилось за згодою учасників зібрання та фіксувалось у сеймиковому акті. У випадку ж Босняцьких про це нічого не згадується, між тим на початку запису однозначно говориться, що Трибунал скерував на сеймик “для досконального виведення тих же уроджених Босняцьких, батька й синів”, тож про виведення самого тільки Юзефа не йшлося.

Подібна ситуація склалася і з документами, що мали б підтверджувати приналежність самих Босняцьких та їх предків до шляхетського стану. Початково такі акти, переважно майнового характеру,

в сеймиковому *deductioni nobilitatis* використовувались із допоміжними цілями, однак після прийняття сеймової конституції 1633 р.³⁵, за якою встановлювалась конечність пред'явлення оскарженими на сеймику “автентичних документальних свідчень”, їх представлення стало не тільки невід'ємним елементом виведення, але й суттєво потіснило в ньому усні свідчення родичів. Більше того, якщо виходити з логіки укладення сеймикових атестацій про доведення шляхетства, ознайомлення з принесеними документами учасників зібрання стало передувати вислуховуванню ними свідків. Зокрема на сеймики Руського воеводства в другій половині XVII – на початку XVIII ст. обвинувачені приносили від кількох до кільканадцяти актів, що були укладені впродовж 100–150 років перед тим та відображали діяльність їх предків по чоловічій лінії аж до діда, прадіда чи прапрадіда³⁶. Опис представлених документів нерідко значно збільшував обсяг сеймикової атестації: наприклад, в акті “дедукції” братів Ліпецьких, проведеної під час господарського сеймика 11 вересня 1736 р. у Вишні, перелік поданих ними документів, першим з яких названий королівський привілей від 27 березня 1572 р., зайняв понад половину (майже сім з тринадцяти сторінок впису в реляційну книгу Перемишльського гродського уряду)³⁷.

Зважаючи на згадану практику, тих “автентичних документальних свідчень”, які Босняцькі пред'явили учасникам подільського сеймика, було замало – тільки два документа, причому про їх зміст в сеймиковій постанові майже нічого не говориться. Зрозуміло, що предки Босняцьких мешкали поза межами Речі Посполитої і жодних актів річпосполитського походження бути не могло. Однак у сеймикових доведеннях шляхетства практикувалося представлення також майнових документів, в яких як землевласники і як шляхтичі згадувались самі оскаржені. Ані Юзеф Босняцький, ані його сини, які мусили вже посідати – хоча б завдяки спорідненості з Пісажевськими – певні земельні володіння у Речі Посполитій (про це лаконічно згадано й у постанові, коли говориться про прагнення їх опонента А. Прушинського відібрати / відсудити в них маєток), таких документів не показали. Зрештою, не намагалися вони відшукати й акти, що могли залишитися від їхнього названого предка Зденка Шампаху, лише послалися на сеймову конституцію 1633 р. про надання йому індигенату³⁸. Якихось документів, що підтверджували б прийняття Шампахом шляхетства Речі Посполитої, так само не було подано, тож їх відсутність, вочевидь, викликала занепокоєння в учасників сеймикового зібрання, і ті вважали за потрібне внести до сеймикової постанови сумнів щодо складення індигенованим присяги на вірність.

Попри брак докладніших відомостей про два акти, які були подані Босняцькими на розгляд сеймикуючої шляхти і які так беззастережно “взяла до ваги”, їх автентичність викликає поважні сумніви. По-перше, оскаржені задекларували, що почали збирати інформацію про свої предків вже після прийняття Трибуналом декрету, який зобов'язував їх до *deductionis nobilitatis* і який датований 21 червня 1738 р. Однак обидва документи були видані раніше: турецький – сім років перед тим, в 1731 р., а князя Любомирського – ще раніше, якщо зважати, що представники цього роду займали уряд сандомирського старости в 1609–1720 рр.³⁹ По-друге, видача свідоцтва в приватній справі іноземцеві хогинським пашею, та й ще з підписами і печатками кінних вояків-спагів⁴⁰, видається малоімовірною і невласивою для османського діловодства. Радше можна тут вбачати калькування річпосполитської традиції, коли місцевий урядник (воєвода, каштелян, староста) виставляє певний документ, а місцеві рицарі-шляхтичі завіряють його своїми підписами й печатками. Додати вірогідності османському документу мусила і його облятація (дослівне вписання) в актову книгу Кам'янецького гродського уряду 22 серпня 1731 р.⁴¹ (через два дня після його видачі), можна припускати, що при цьому акт, писаний турецькою мовою, перекладено на латинську чи польську мову. По-третє, обидва документи, як випливає з сеймикової постанови, підтверджували не шляхетське походження Босняцьких, а їх походження від Зденка Шампаху. Виглядає, що саме на це й була орієнтована уся аргументація оскаржених.

Не даремно Зденко Шампах у сеймиковій постанові названий чотири рази, що виразно контрастує на фоні згаданої маломовності про інших предків і рідних оскаржених, незгадування їх імен. Однак спорідненість з ним Босняцьких виглядає надуманою: навіть якщо прийняти на віру історію про покинутих дружину й сина (а тут справді могли знайти відображення певні реалії з життя предків Юзефа Босняцького), то інші відомості, які на сеймику оскаржені розповіли про свого названого предка, слабо корелюються з особою Зденка Шампаху.

У період між 1606 і 1663 рр. між імператором та султаном панував мир і зберігався територіальний статус-кво⁴², відтак жодні “цісарські” землі (володіння Габсбургів) в цей час не могли бути завойовані турками, як про це розповідали Босняцькі на сеймику. Ймовірно, вони намагались так викликати в учасників зібрання певні альянзи (додамо, що це мусило добре вписуватись у воєнний контекст розповіді про долю роду) з подіями австрійсько-турецьких воєн – попередніх, 1683–1699 рр. і 1716–1718 рр. та тієї, що тривала від 1735 р.⁴³ Під час них Габсбургам вдалося відібрати в Османської імперії частину колишніх володінь Угорської корони, що актуалізувало їх історію і, зокрема, обставини їх колишнього завоювання турків – щоправда, це сталося задовго до того, як Зденко Шампах перебрався до Речі Посполитої.

Обставини появи Зденка Шампаху на землях Речі Посполитої не нагадували прибуття біженця, що залишив на батьківщині сім’ю і статки. Ще від 1625 р. шляхта Краківського воєводства в інструкціях своїм послам на сейм неодноразово відстоювала надання “пану Шамбаху” індигенату, аргументуючи його готовністю до служби Речі Посполитій (згодом службою власним коштом), походженням його роду з Корони і його приналежністю до рицарських людей, а також згадуючи його як “велику людину”⁴⁴. А коли на сеймі 1631 р. Зденко нарешті дістав запевнення щодо отримання річпосполитського шляхетства, сеймикуюча шляхта зобов’язала його “перенести” до Корони усе своє майно. Очевидно, індигенований так і зробив, бо в 1641 р. його згадано у контексті безпідставно виданих з королівської канцелярії кадуків⁴⁵. Зможність нового обивателя Речі Посполитої мусила бути показною: Станіслав Зденко граф Шампах посідав Кжепіцьке негородове староство (у Краківському воєводстві), викупивши його після смерті попереднього державці, коронного великого маршалка Миколая Вольського (помер у 1630 р.)⁴⁶.

Зрештою вже сучасник Босняцьких, єзуїт Каспер Несецький (1682–1744) навів зовсім відмінні відомості про Зденка Шампаху, виводячи його рід від давніх польських князів, прізвище – від назви замку Зампах (Zamrach) у Моравії. За переказом цього знаного генеалoga й геральдиста, Зденко служив австрійським ерцгерцогом і імператорам (поміж іншим воював з турками), аж поки не перейшов на службу до Сигізмунда III, виставивши на кампанію в Пруссії чималу кількість найманої німецької кінноти, та отримав індигенат на сеймі. Помер у 1639 р. в Кракові, де і був похований у костелі ордена францисканців. Залишив сина Генрика Буриана на Годоніні й Мілотиці, графа Шампаху, який знав багато мов і мав мужнє серце⁴⁷. Останні факти підтверджує фунеральна промова краківського францисканця Яна Каміля Маліцького, виголошена при похороні Зденка Шампаху (щоправда датована 1640 р.)⁴⁸. Очевидно, що такий родовід Зденка міг перешкодити Босняцьким у виведенні, однак четвертий том твору К. Несецького “Korona Polska...”, де вміщено інформацію про герб і рід Шампахів, побачив світ у Львові щойно в 1743 р.⁴⁹

Сукупність наведених фактів з біографії Зденка Шампаху, що не вписуються в оповідь Босняцьких чи суперечать їй – його моравське (не боснійське чи хоча б балканське) походження, графський титул, маєтковий статус та наявність сина, який також перебував у Речі Посполитій і став його спадкоємцем, – вказує на штучність генеалогії, представленої і нібито доведеної на подільському сеймику 1738 р. Очевидно насправді Босняцькі не були благородного походження, тож оскаржені Юзеф і його сини та / або особи, які лобювали їх справу, мусили конструювати більш-менш правдоподібний “шляхетський” родовід, чи-то вдаючись до суцільного фантазування, чи-то використовуючи елементи справжньої історії роду. Немає підстав сумніватися, що розповідь Босняцьких відображала певні реалії з життя Юзефа, його синів і його предків, як і не можемо відкидати можливості, що оскаржені самі вірили у своє походження від Зденка Шампаху (недаремно у майбутньому Босняцькі використовували придомок “Шампах”⁵⁰).

Босняцькі не випадково виводили свій рід від індигенованого шляхтича, що було обумовлено не тільки їх іноземним походженням, але намаганням уникнути можливих ризиків, коли б вони назвали своїм предком представника якогось коронного і литовського роду. Хтось з членів останнього (або з числа їх рідних, друзів чи знайомих) міг легко опротестувати приналежність оскаржених саме до цього роду, звівши нанівець зусилля їх та їх патронів. Невідомо чому саме Босняцькі вирішили пов’язати своє уявне походження саме зі Зденком Шампахом⁵¹, однак не останню роль міг відіграти вихід у 1735 р. в друкарні варшавського колегіуму ордену піарів 2-го тому зібрання сеймових ухвал (знаного

як *Volumina Legum*)⁵², а в ньому, зокрема, і було надруковано конституції коронаційного сейму 1633 р., у тому числі й стосовно надання індигенату Зденкові Шампахові. Про те, що Босняцькі або їх “опікуни” серед учасників подільського сеймика не просто знали про цю сеймову конституцію, але й добре орієнтувалися у її змісті, свідчить фраза з неї дослівно вписана до сеймикової постанови – “cum stirpe ex lumbis ejus promanante”, а також згаданий сумнів щодо складення Шампахом присяги, про обов’язковість якої так само наголошувалось у сеймовій постанові 1633 р.⁵³ До того ж у 1738 р. в Гданську вийшов друком твір тамтешнього історика Андреаса Шотта (Andreas Schott, 1707–1764), присвячений інституту індигенату в Польському королівстві. Розглядаючи його порядок і юридичні підстави, автор аналізував конкретні випадки надання, в тому числі тричі згадав і про індигенат Зденка Шампаху⁵⁴.

Прив’язуючи вигаданий родовід саме до Зденка Шампаху, Босняцькі чи “автори” їхньої генеалогії не в останню чергу зважали й на значний проміжок часу, що минув від надання йому індигенату. Йшлося не тільки про хронологічну віддаленість у сто років, що мала гарантувати відсутність будь-яких осіб, котрі могли б пам’ятати моравського шляхтича і, відповідно, дати свідчення, розбіжні з аргументами Босняцьких. Ймовірно останні зважали й на юридичні аспекти, пов’язані з набуттям шляхетського статусу: особи, які отримали привілей на річпосполитське шляхетство, підпадали під низку обмежень порівняно зі “старою” шляхтою, зокрема щодо посідання королівщин та займання урядів. І хоча такі приписи стосувалися нобілітованих плебеїв, а не іноземців благородного походження, котрі дістали індигенат⁵⁵, однак розмита межа між останнім і нобілітацією, яка тривалий час існувала в Польському королівстві⁵⁶, та двозначне трактування законодавства щодо них могли спричинити занепокоєння й в індигенованих шляхтичів та їх нащадків. Оскільки подібні обмеження накладалися на “нову” шляхту “аж до третього покоління” (що тлумачилося по-різному)⁵⁷, то у випадку Босняцьких – якщо б вони дійсно походили від Зденка Шампаху і навіть якщо б той був нобілітований (а не індигенований) – щонайпізніше вже сини Юзефа могли користатися усіма шляхетськими прерогативами. Можливо тут проявилась непевність і недостатня обізнаність щодо свого походження самих Босняцьких, готових відстоювати чи-то закордонне шляхетство свого названого предка, чи-то його нобілітацію.

Прикметною в цьому відношенні виглядає зафіксована в сеймиковій постанові відсилка справи Босняцьких для остаточного рішення не на Коронний трибунал, як це зазвичай відбувалося, а на найближчий сейм⁵⁸ (та ще й з рекомендацією послам Подільського воєводства). Вочевидь йшлося про подальший розгляд справи на сеймовому суді, в компетенцію якого, поміж іншими, могли потрапляти й справи про “узурпацію” шляхетського титулу й гербу та про кадуки⁵⁹. Переведення справи Босняцьких з Трибуналу мусило статися в результаті втручання їхніх патронів, які не лише сприяли виведенню на подільському сеймику 1738 р., але й вважали за потрібне продовжити її розгляд у сеймовому суді. Можливо у такий спосіб вони намагалися пришвидшити розв’язання суперечки щодо шляхетства Босняцьких, однак загалом конфлікт останніх з Прушинськими затягнувся на десятиліття: сейм 1775 р. відіслав справу між ними стосовно сіл Данилівці⁶⁰ й Ярмулинці⁶¹ та інших претензій і обставин для остаточного вирішення до Кременецького земського суду⁶².

Зважаючи на оскарження у нешляхетстві та іноземне походження, складно однозначно оцінити позиції, які Босняцькі займали в шляхетському соціумі українських земель. З гербовника А. Бонєцького відомо, що Тереза Босняцька була дружиною князя Володимира Четвертинського: вочевидь йдеться про доньку Юзефа Босняцького, бо його сини Миколай і Адам у 1757 р. судилися з нею стосовно поділу села Данилівка⁶³. Заміжжя за представником стародавнього князівського роду мусило б свідчити про високе становище роду Босняцьких, однак не всі їх шлюбні партії укладалися на такому рівні. Миколай Босняцький одружився (не пізніше 1751 р.) з Ангелою Місировичовною, найімовірніше донькою кам’янецького вірменина Захаріаша Мисировича, королівського секретаря й райці вірменської нації⁶⁴. Як видається, таке неоднозначне суспільне становище радше впливало з невисокого майнового статусу роду Босняцьких, представники якого виступали власниками невеликих маєтків⁶⁵.

* * *

Доведення шляхетства Босняцькими на сеймику Подільського воєводства в 1738 р. унаочнює один з індивідуальних способів утвердження свого шляхетського статусу особами, чиє благородне походження було більш, ніж непевним. Будучи іноземного походження (перед тим і мусульманського віросповідання) та потрапивши до Речі Посполитої в якості полоненого, Юзеф Босняцький опинився під монаршим / магнатським патронатом, завдяки чому відбувся його суспільний аванс. Юридичні підстави для нього мав би забезпечувати шляхетський статус, підтверджені якого Юзеф та його діти фактично не мали, відтак неминуче потрапили під звинувачення у незаконному привласненні шляхетських прерогатив. У ході розгляду справи про їх шляхетство оскаржені змушені були пройти традиційну для подібних випадків сеймикову процедуру *deductionis nobilitatis*. Під час її проведення на кам'янецькому сеймику 1738 р. Босняцькі не виконали обов'язкових вимог (зокрема не виставили жодного родича-свідка і не пред'явили достатньої кількості відповідних документів), однак представили розповідь про свій родовід, в якій своє шляхетство вивели з індигенату, наданого понад сто років тому, та акцентували увагу учасників зібрання на власних і своїх предків військових заслугах, католицькому віровизнанні, відповідному й статечному способі життя тощо. Фактично йшлося про модель, коли не обстоювалося благородне походження оскаржених шляхтичів чи їх предків, а радше конструювався їх позитивний образ. Незважаючи на брак доказів та наявність неточностей і двозначностей у розповіді про генеалогію Босняцьких, завдяки підтримці окремих учасників зібрання доведення було визнане успішним. Цей казус свідчить, що юридична замкненість шляхетського стану на практиці лише почасти обмежувала доступ плебеям до шляхетства, створюючи за сприятливих умов можливість для різноманітних генеалогічних маніпуляцій.

ДОКУМЕНТ*

1738 р., вересня 22. Летичівський грод. –

Витяг з летичівської гродської книги пункту з вписаної до неї постанови сеймика Подільського воєводства.

регеста червоним чорнилом (XIX ст.):

Laudum w[oiewodzt]wa 1738 r. 22 septembris o szlachectwie Bosniackich z processu Pruszyńskich

N

Actum in castro laticoviensi feria secunda in crastino festi Sancti Mathaei Apostoli anno Domini millesimo septingentesimo trigesimo octavo.

Punctum ex laudo palatinatus Podoliae per incolas ejusdem palatinatus sancito de tenori sequenti.

Co się zas tknie wniesionege przez urodzonych jch m[i]ł[os]ci[o]w panow Bosnackich interessu dedukcyi szlachectwa y w tym uczynionej remissy, przez dekret trybunalski koronny lubelski sabbatho ante festum Sancti Joannis Baptistae proximo anno praesenti millesimo septingentesimo trigesimo octavo między wiel[moznym] j[ego] m[i]ł[os]ć panem Alexandrem Pruszyńskim a temiz urodzonemi jch m[i]ł[os]s[cia]mi panÿ Bosniackiemi ferowanÿm, y tymze dekretem trybunalskim na seymik woiewodztwa naszego podolskiego tak elekcÿi wielmożnych sędziow deputatow na trybunał koronny lub boni ordinis dla doskonałego wyvodu týchze urodzonych Bosniackich oÿca y sÿnow odesłanych, za wniesionÿm przez wielmożnego j[ego] m[i]ł[os]ci pana Piotra Stanisława Telephusa, chorążego podolskiego, w teÿ materij słuchania dedukcyi urodzonych Bosniackich głosem, tudziez za interpozÿcyą przez glos od wielmożnego j[ego] m[i]ł[os]ci pana Swidzinskiego, starosti radomskiego, naÿiasnieÿszego krolewicza j[ego] m[i]ł[os]ci pułkownika, respektem słuchania teÿze dedukcyi wniesioną, czÿniąc dosyc dekretowi trybunalskiemu wyżej de actu wyrazonemu, wszyscy in genere unanimiter do słuchania wyvodu urodzenia y szlachectwa urodzonych Bosniackich przÿstapilismÿ. Ktorzy przed całym kongressem koła naszego allegowali, ze originem suam z ziemi chrzescianskieÿ, to iest cesarskieÿ, pot m przez turkow zawoiowaneÿ, prowadzą, wywodzą y procedencye swoje naprzod, ze Zdanka Szempaka,

dziad urodzonego Bosniackiego, wýniosł się niechcąc podlegac niewoli do Polski a sýna swego in minorennitate będącego z zoną porzucił, która ex racýone opimae substantiae wiary prawdziwey odstąpiła wraz z tymże dziecienciem. Ktorý dorosłszy lat swoich ý społodziwszy kilka synow sam dostał się wzaiemnie podczas chocinskieý do Polski Wiare Świętą Katalicką przýiał. Potým urodzoný Jozef Bosniacki pod czas widenskiey do polskiego woýska wraz z bratem swoim wzięty y oddani do jasnie oswieconego xiążęcia j[ego] m[i]ł[s]ci pana Lubomirskiego, na ten czas marszałka koronnego, starostý sandomirskiego, gdzie obadwa będąc trzymani do krztu od niegdý niesmiertelneý pamieci Nayiasnieyszego Regnanta // (64 zv.) Jana Trzeciego wiare Świętą przýieli a nie będąc wiadomi o dziadu ý oýcu swoim do Polski wyniesioných inakszemi przezwiskami nazwaných ý juz supponitur, protunc zmarłých czýli na woýnie poginioných nazwani od Nayiasnieyszego Regnanta Jana Trzeciego a terra Bosniackiemi, ý tak tým przezwiskiem nazýwaiąc się wiernie ý zýczliwie Koronie Polskieý ý Oýczyźnie Naszeý służyli, a praecipue urodz[ony] Jozef Bosniacki wýwodzacý się wzaiowszý in sociam vitae urodzonego Pisarzewskiego corkę wiernie ý zýczliwie pod czas rozných wojen służył, ktorý spłodził sýnow trzech Mikolaia, Antoniego ý Adama ý tak sine nota lat circiter siedumdziesiąt w Koronie Polskieý zostaiąc. Az gdý wielmozný j[ego] m[i]ł[s]c[ć] pan Alexander Pruszynski in nexu sangwinis zostaiący wszedłszy w prawne termina dla odstrýchnienia ý odsądzenia od fortuný jparitam status zadał ý dekret trybunalski deducýonis otrzymał, po ktorým otrýzymaným ciz urodzeni Bosnaccý niewiedzac o dziadu ý oýcu swoim wywiadýwali się przez wyslaných ý uproszoných szlachte w ziem[i] tureckieý iakowego by býli urodzenia ý tak przez tychze przýjaciól wýwiezione testimonium wzaiowszý notitiam przezwiska swego dziada ý oýca zabrali się do wyvodu na seymik nasz woiewodztwa naszego podolskiego, ktorą proced[e]ncýą urodzenia swego dokumentami, to iest testýmonio od turkow anno Domini millesimo septingentesimo trigesimo primo die vigesima augusti w Chociniu od paszý z podpisem rąk szpahow ý ich pieczęciami data w grodzie kamienieckim feria quarta ante festum Sancti Bartholomaei prox[im]a anno eod[em] per oblatam porrecto, jako tez ý drugim testimonium od jasnie oswiconego xiążęcia j[ego] m[i]ł[s]ci Lubomirskiego, starosty sandomirskiego, remonstruiąc býdz się od Zdenka Szampaki pochodzacých pomienionemi dokumentami twierdzą ý tegoz Zdenki Szampaki jndigenatem, ze in anno millesimo sexcentesimo trigesimo tertio przez konstitucýą do indigenatu ý prerogatyw stanowi szlacheckiemu przýzwoitých cum stirpe ex lumbis ejus promanante został przýiętý, pokazuię, iednak iezelibý superfidelitatem jurament tenze Zdenka Szampaka, dziad urodzonego j[ego] m[i]ł[s]ci pana Jozefa Bosniackiego, wýkonac miał nie // (65) produkuią. Więc mý radý, dignitarze, urzednicý ý obýwatele woiewodztwa podolskiego wzaiowszý in libram takowe dokumenty ý dowodý y one matura deliberatione zwazýwszý pro resolutione praemissorum unanimi assensu na seým warszawski odsýłamy, ktorý interes activitati et dexteritati jasnie wielmozných jch m[i]ł[s]ci[o]w panow poslow naszých, abý suum mogł na teraznieýszym seýmie sortiri effectum recomenduiemý.

Słowo w słowo iak się w ekstrakcie znajduie pieczętowaným ý korekto ý lekto przepisany ý skonfrontowaný.

Ex act[is] castren[si] capitane[ali] latocoviensi extradit[um].

Correxi Gąsiorowskj m[anu] p[ro]pria].

Le[g]it cum actis g[enerosus] Latoszynski

Тогочасні регесту (арк. 65 зв.):

Punctum laudi p[a]l[at]ina[tu]m Podoliae pro interesse g[e]n[erosor]um Bosniackich extraditum jn c[ast]ro laticovien[si]

Feria 2da in c[rasti]no festi Sancti Mathei Apostoli 1738

FB

N 16

Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 91 (Радзимінські), спр. 84, арк. 64–65 зв. Незавірена канцелярська копія.

Діялося в Летичівському замку в понеділок наступного дня після свята Святого Матвія Апостола року Божого тисяча сімсот тридцять восьмого

Пункт з постанови Подільського воєводства, мешканцями того самого воєводства ухваленої, такого звучання:

Що ж стосується внесеної уродженими їх милостями панами Босняцькими справи доведення шляхетства і в тому вчиненої реміси, люблінським коронним трибунальським декретом у суботу перед святом Святого Іоанна Хрестителя недавнім року теперішнього тисяча сімсот тридцять восьмого між вельможним його милістю паном Александром Прушинським і тими ж уродженими їх милостями панами Босняцькими затвердженої, і тим же трибунальським декретом на сеймик нашого Подільського воєводства так елекції вельможних суддів-депутатів на Коронний трибунал або доброго порядку для досконального виведення тих же уроджених Босняцьких, батька й синів, відісланих, за внесеним вельможним його милістю паном Пйотром Станіславом Телефусом, подільським хорунжим, в тій справі слухання доведення уроджених Босняцьких голосом, також за представленням голосом від вельможного його милістю пана Свідзінського, радомського старости, полковника найяснішого королевича його милості, стосовно слухання того ж доведення внесеним, чинячи досить трибунальському декретові вище за актом вираженому, всі загалом одностайно до слухання виведенню походження і шляхетства уроджених Босняцьких приступили. Котрі перед цілим конгресом нашого кола подали, що своє походження із християнської землі, тобто цісарської, пізніше турками завойованої, ведуть, виводять і свій родовід найперше, що Зденко Шампак, дід уродженого Босняцького, вибрався [звідтам], не бажаючи підлягати неволі, до Польщі, а свого сина, будучого у малолітстві, з дружиною покинув, яка з рації багатой маєтності відступила [від] правдивої віри разом з тим же дитям. Котрий доріши своїх літ та сплотивши кілька синів, сам дістався навзаєм під час хотинської [кампанії] до Польщі, Святу Католицьку віру прийняв. Потім уроджений Юзеф Босняцький під час віденської [кампанії] до польського війська разом зі своїм братом взятий і відданий до ясноосвіченого князя його милості пана Любомирського, на той час коронного маршалка, сандомирського старости, де обидва, будучи тримані до хрещення, від покійного несмертельної пам'яті Найяснішого Монарха // Яна Третього Святу віру прийняли, а не будучи обізнані про діда й свого батька, [які] до Польщі перебралися, іншими прізвищами названих і вже *підданих*, на той час померлих чи на війні загиблих, [були] названі від Найяснішого Монарха Яна Третього від землі Босняцькими, і так, тим прізвищем називаючись, вірно й зичливо Короні Польській й Нашій Вітчизні служили, і зокрема уроджений Юзеф Босняцький, що виводиться, взявши за товаришку життя уродженого Пісажевського доньку, вірно й зичливо під час різних воєн служив, котрий сплотив трьох синів Миколая, Антонія й Адама, і так без ганьби років близько сімдесяти в Короні Польській залишаючись. Аж коли вельможний його милістю пан Александер Прушинський, що в кровному зв'язку залишається, увійшовши в правні терміни для усунення й відсудження від маєтку, нерівність статусу закинув і трибунальський декрет виведення отримав, по котрому отриманим ті ж уроджені Босняцькі, не знаючи про діда і батька свого, вивідували через висланих і упрошуваних шляхту в турецькій землі якого б були уродження і так через тих же приятелів вивезені свідоцтва взявши відомість [щодо] прізвища свого діда й батька, відправилися до виведення на сеймик наш Подільського воєводства нашого. Котре походження свого уродження документами, тобто свідоцтвом від турків року Божого тисяча сімсот тридцять першого дня двадцятого серпня в Хотині від паші із підписом рук спагів та їх печатками датованим, в Кам'янецькому гроді в середу перед святом Святого Бартоломія недавнього року того ж облятою внесеним, як також і другим свідоцтвом від ясноосвіченого князя його милості Любомирського, сандомирського старости, представляючись бути [такими], що від Зденка Шампака походять, названими документами стверджують та індигенатом того ж Зденка Шампака, що в році тисяча шістсот тридцять третього конституцією до індигенату і прерогатив, властивих шляхетському станові, з потомством, що із чресел його розходиться, був прийнятий, показують, однак якщо б на вірність присягу той же Зденко Шампак, дід уродженого його милості пана Юзефа Босняцького, виконати

мав, не // представляють. Отже ми ради, дигнітарії, урядники і обивателі Подільського воєводства, взявши до ваги такі документи й докази і їх розсудливими розважаннями зваживши, для розв'язання передумов одностайною згодою на варшавський сейм відсилаємо, котру справу активності й ласкавості ясновельможних їх милостів панів послів наших, аби свій могло на теперішньому сеймі отримати результат, рекомендуємо.

Слово в слова, як в екстракті знаходиться, скріпленим печаткою, і поправно, і досконально переписаний і порівняний.

З актів гродських старостинських летицівських виданий.

Корегував Гонсьоровський рукою власною.

Відчитав з актів уроджений Латошинський

Примітки:

¹ До ключових сеймових конституцій, що чіткіше маркували межу між шляхтою й плебеями, можна включити: ухвалу сейму 1505 р., що затверджувала статут короля Александра; зокрема в частині про обмеження плебеям доступ до церковних урядів і бенефіцій було задекларовано: шляхтичем могла вважатися особа, обоє батьків якої були шляхтичами і “в шляхетних фаміліях уроджені” (хоч водночас шляхетство визнано й за тими, хто народжений від батька-шляхтича і матері-плебейки) і яка провадить шляхетський спосіб життя (*Volumina legum. Przedruk zbiogu praw staraniem xx. rijkary w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782, wydanego* (далі – *Volumina legum*). – Petersburg, 1859. – Т. I. – С. 138); конституцію сейму 1578 р., за якою плебеї могли ставати шляхтичами тільки за військові заслуги і за рішенням сейму (*Ibid.* – 1859. – Т. II. – С. 187); конституцію сейму 1633 р., що акцентувала на втраті шляхетства тими шляхтичами та їх нащадками, котрі оселялись у місті, займалися торгівлею, посідали міські уряди тощо (*Ibid.* – 1859. – Т. III. – С. 382), та інші.

² Наприклад, учасники вишенського сеймика в грудні 1634 р. висловлювали обурення діями тих плебеїв, котрі наважувалися безпідставно приписувати собі шляхетське походження і навіть називати себе не лише “шляхетними”, але й “уродженими”, та вимагали карати їх суворо, вдвічі збільшивши штрафи та термін ув'язнення (*Akta grodzkie i ziemskie czasów Rzeczypospolitej polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie.* – Lwów, 1909. – Т. XX: *Lauda sejmikowe.* – Т. I. *Lauda wiszeńskie 1572–1648 r. / Opracował A. Prochaska.* – С. 377 [р. 72]). А шляхта Белзького воєводства, прагнучи забезпечитися “від фортелів плебеїв, котрі себе шляхтою роблять”, в інструкціях своїм послам на сейми 1639 і 1641 рр. доручала ухвалити спеціальну сеймову конституцію: згідно з нею особи, чие шляхетство видавалось би сумнівним, при внесенні записів у земстві чи гроді мусили зізнаватися з якого воєводства й повіту походять та яким гербом послуговуються (*Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, dział rękopisów.* – Rkp. 15964: *Lauda sejmikowe belskie 1572–1673.* – С. 161 [р. 24], 173 [р. 27]).

³ Визнаючи користь і необхідність для Польської Корони представників непривілейованих станів, шляхетські публіцисти категорично відмовляли їм у рівності зі шляхтою-рицарством. Показовими, приміром, є висловлювання знаного автора XVI ст. Станіслава Ожеховського, чії твори користувались популярністю в шляхетському соціумі Речі Посполитої: “рицарство завдяки висоті своєї вольності й цноти шляхетським знаком певного виду, тобто гербом, є як плямою позначене від Бога через [своє] вище становище, якого гербу кметь, ремісник, купець в Польщі не мають тому, що правда з купівлею не мешкають поряд; [...] шляхтич увесь стоїть на правді, яка з торгівлею поруч стояти не може; і загалом весь рицарський стан стоїть на правді і на вірі” (*Orzechowski S. Polisyca Królestwa Polskiego na kształt Aristotelesowych polityk wypisana i na świat dla dobra pospolitego trzema księgami wydana.* – Poznań, 1859. – С. 23).

⁴ До легальних способів отримання шляхетства в Речі Посполитій належали nobilitacja, тобто надання плебеєві шляхетського статусу за заслуги, та indygenat, що полягав у визнанні шляхетського статусу іноземця благородного походження (*Michta J. Nobilitacja i indygenat w szlacheckiej Rzeczypospolitej // Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F.* – Lublin, 1990. – Vol. XLV. *Historia.* – С. 355–363).

⁵ В укладеному Барбарою Трелінською каталозі nobilitacji та indygenatів, наданих правителями Польського королівства і Речі Посполитої впродовж XV–XVIII ст., нараховується 2 595 випадків отримання шляхетства (2 144 nobilitacji та 451 indygenat). До цього числа включено й ушляхетнення, що відбулися на підставі непевних чи фальшивих документів, натомість не враховані надання рицарства золотої остроги, яке прийнято вважати специфічною формою nobilitacji. Хронологічно найбільше надань припало на правління королів Сигізмунда III (240 випадків), Яна Казимира (274), Яна III Собеського (236) та, особливо, Станіслава Августа Понятовського (1 184 випадки) (*Album armorum nobilium Regni Poloniae XV–XVIII saec. Herby nobilitacji i indygenatów XV–XVIII w. / Wstęp, opracowanie i edycja B. Trelińska.* – Lublin, 2001. – С. 14–15, 29–31 etc.). Водночас у своєму славнозвісному

творі, писаному в першій половині XVII ст., краківський шляхтич Валеріан Неканда Трепка подав відомості про понад 2 500 осіб і родин плебейського походження, які обманом – як вважав автор – присвоїли собі шляхетський титул, видавали себе за шляхтичів і як представники привілейованого стану володіли земельними маєтками (*Trepka Nekanda W. Liber generationis plebeanorum* (“*Liber chamorum*”) / Wydali *W. Dworzaczek, J. Bartyś, Z. Kuchowicz*; pod redakcją *W. Dworzaczka*. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1963 [Biblioteka Pisarzy Polskich. – Seria B. Nr. 13]. – Cz. I: Wstępy wydawców i tekst; Cz. II: Przypisy rzeczowe. Indeksy).

⁶ В. Трепка у початковій частині свого твору назвав кілька способів і життєвих ситуацій, які давали плебеєві можливості “узурпувати” шляхетство: служба в пана, одруження з незаможною шляхтянкою, служба в канцелярії, фіктивне оскарження у нешляхетстві, ушляхетнення міських райців, фальшування привілеїв та інших документів, використання квазішляхетських прізвищ (на *-ський / -цький*), служба у військовій хоругві тощо (*Trepka Nekanda W. Liber generationis plebeanorum...* – Cz. I. – S. 6–22).

⁷ Здійснення сеймикової процедури доведення шляхетства впроваджено за конституцією сейму 1601 р. “*O nowey szlachcie*” (*Volumina legum*. – Т. II. – S. 390).

⁸ Детальніше про законодавче регулювання та практичну реалізацію сеймикових доведень шляхетства див.: *Вінниченко О.* Доведення шляхетства на сеймиках Руського воєводства у Вишні (XVII – середина XVIII ст.): правова регламентація і повсякденна практика // *Повсякдення ранньомодерної України. Історичні студії в 2-х томах.* – К., 2012. – Т. 1: Практики, казуси та девіації повсякдення. – С. 13–40.

⁹ *Winnyczenko O.* Rodzice, krewni i powinowaci a pamięć rodowa szlachty województwa ruskiego w XVII wieku (w świetle akt sejmikowych deductionis nobilitatis) // *Krakowskie Pismo Kresowe*. – Kraków, 2014. – Rocznik 6: Rodzina na pograniczu kulturowym. – S. 36–40.

¹⁰ Згідно із гербовником Адама Бонєцького, це мала бути Магдалена Пісажовська (*Herbarz Polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich* / Ułożył i wydał *A. Boniecki* (далі – *Herbarz Polski*). – Warszawa, 1900. – Т. II. – S. 87).

¹¹ *Łoziński W.* Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku / Wydanie szóste. – Kraków, 1960. – Т. I: Czasy i ludzie. – S. 271–272.

¹² Йшлося про представника волинського роду Прушинських гербу Равич – можливо, Александра (сина Габрієля й Елеонори), згадуваного в 1743 р., або Александра (сина Адама й Йоанни), інфлянтського скарбника й вінницького стольника (*Rodzina. Herbarz szlachty polskiej / Opracowany przez S. hr. Uruskiego przy współudziale A. A. Kosińskiego, wykończony i uzupełniony A. Włodarskiego*. – Warszawa, 1917. – Т. XIV. – S. 381).

¹³ *Herbarz Polski*. – Т. II. – S. 87.

¹⁴ Про зовнішні риси, що – поряд з мовою, поведінкою й звичаями – виказували плебейське походження тих осіб, які видавали себе за шляхтичів, писав В. Трепка (*Trepka Nekanda W. Liber generationis plebeanorum...* – Cz. I. – S. XLIV, 7, 8 etc.). Небезпідставність подібних суджень засвідчують антропологічні дослідження фізичних рис української шляхти в XIX ст., див.: *Talko-Hrynciewicz J.* Szlachta ukraińska. Studium antropologiczne // *Materyały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne wydawane staraniem Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie*. – Kraków, 1897. – Т. II. – S. 56–115.

¹⁵ *Вінниченко О.* Доведення шляхетства на сеймиках Руського воєводства... – С. 15–16.

¹⁶ Конституція “*Deductio nobilitatis*”, ухвалена сеймом 1690 р. (*Volumina legum*. 1860. – Т. V. – S. 378).

¹⁷ Шляхетський соціум Подільського воєводства, який через прикордонне розташування регіону завжди відзначався плинністю й строкатістю, зазнав помітних змін внаслідок турецької окупації Поділля в 1672–1699 рр., коли подільська шляхта була змушена виїхати звідси. Після повернення території Подільського воєводства у склад Речі Посполитій тут осіло чимало представників іноземних шляхетських родів. До останніх, наприклад, належав фландрський рід Крузерів, засновником річпосполитської гілки якого став підполковник Еней Крузер. На сеймі 1673 р. він отримав індигенат (підтверджений його сином на сеймі 1726 р.) (*Volumina legum*. – Т. V. – S. 77–78; 1860. – Т. VI. – S. 231; *Album armorum nobilium Regni Poloniae...* – S. 380–381 [№ 1046]), а його онук, лівонський ловчий Станіслав Мацей (син Людвіка Крузера й Констанції Добжанської) отримав свідоцтво про своє походження від учасників сеймика “доброго порядку” Подільського воєводства у Кам’янці 10 вересня 1753 р. (*Histoire généalogique de la famille De Croeser, et de plusieurs autres familles nobles, qui lui sont alliées; Rédigée d’après un grand nombre de Chartres, Titres, Chroniques, Monumens, autres Instrumens authentiques, et les ouvrages des principaux Généalogistes et de divers autres Auteurs estimés; Suivie des Preuves et Pièces justificatives, et précédée d’un Discours préliminaire sur l’origine et l’utilité de la Noblesse, les devoirs qui y sont attachés, et l’utilité des Ouvrages généalogiques. Par le Baron de Croeser de Berges*. – Bruges, 1790. *Titres et Pièces justificatives pour l’histoire généalogique de la famille De Croeser. № XXXIX*).

¹⁸ Станіслав Пйотр Телефус (помер у 1748 р.), теребовельський підчаший у 1695–1702 рр., летичівський стольник у 1702–1706 рр., кам’янецький стольник у 1706–1729 рр. і хорунжий у 1729–1748 рр. (*Urzednicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy / Opracowali E. Janas, W. Klaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka*. – Kórnik, 1998. – S. 56, 137, 182, 237).

- ¹⁹ Станіслав Свідзінський (помер у 1761 р.), радомський староста в 1730–1745 рр., брацлавський староста (1739 р.), равський воєвода в 1754–1757 рр. (Urządnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy / Opracowali K. Chłapowski i A. Falniowska-Gradowska. – Kórnik, 1993. – S. 80, 216; Pulaski K. Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wołyń i Ukrainy. Monografie i wzmianki. – Brody, 1911. – Т. I. – S. 216).
- ²⁰ Pulaski K. Kronika polskich rodów... – Т. I. – S. 234.
- ²¹ Львівська національна наукова бібліотека ім. Василя Стефаника НАН України (далі – ЛННБ), відділ рукописів. – Ф. 5 (Оссолінські). – Спр. 3886/III. – Арк. 112.
- ²² Pulaski K. Kronika polskich rodów... – Т. I. – S. 216.
- ²³ Йшлося про Юзефа Кароля Любомирського (помер у 1702 р.), сандомирського старосту (в 1677–1702 рр.), коронного надворного (в 1692–1702 рр.) і великого (в 1702 р.) маршалка (Urządnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy / Opracowali K. Chłapowski, S. Ciara, Ł. Kądziała, T. Nowakowski, E. Opaliński, G. Rutkowska, T. Zielińska. – Kórnik, 1992. – S. 81 [Nr 418], 88 [Nr 468], 182; Urządnicy województwa sandomierskiego... – S. 118 [Nr. 902], 194).
- ²⁴ Про підтримку руського воєводи Станіслава Любомирського (діда Юзефа Кароля), яку він надавав міщанському сину Яцьку Калиновичу чи вихідцям з краківського міщанства Шембекам, див.: Винниченко О. Шляхетські сеймики і шляхтичі, котрі не були шляхтою (Нотатки на полях “Libri chamorum” Валеріана Трепки) // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2010. – Т. CCLX: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – Кн. 1. – С. 167, 185–187.
- ²⁵ Єзерська І. Релігійні конверсії у Львові наприкінці XVII – у XVIII століттях (на матеріалах метрик хрещень катедрального костелу). Частина I: Навернення християн-некатоликів та вихрещення іудеїв-ортодоксів і мусульман // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2009. – Вип. 44. – С. 339, 347–349.
- ²⁶ Наприклад, Іван Кречковський, який виводився на вишенському сеймику 13 вересня 1660 р., поіменно назвав 17 своїх предків і рідних (двох прадідів, брата прадіда, двох братів прабаби, двох дідів, бабу, батька, матір, трьох братів батька і чотирьох своїх братів), розповівши про маєткові трансакції, переїзди, одруження та рідню своїх прадіда, діда і батька (Wywody szlachectwa w Polsce XIV–XVII w. / Wydał W. Semkowicz. – Lwów, 1913 [Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie / Pod redakcją W. Semkowicza. – Т. III: Rok 1911–1912.]. – S. 186 [№ 259]; Winnyczenko O. Rodzice, krewni i powinowaci... – S. 31–32).
- ²⁷ Winnyczenko O. Rodzice, krewni i powinowaci... – S. 40.
- ²⁸ Приміром, під час виведення на вишенському сеймику 14 вересня 1620 р. Адам Дверницький не згадав імені свого діда по батькові, натомість поіменував прадіда й прапрадіда (Wywody szlachectwa w Polsce... – S. 141–142 [№ 230]).
- ²⁹ Це відповідало тодішнім уявленням про піддатливість ісламізації християнських дітей і жінок, які потрапляли в турецькі володіння, хоча чинники, що спонукали або застерігали від конверсії на мусульманство саме жінок, оцінюються неоднозначно (Kołodziejczyk D. Islam a chrześcijaństwo: obcowanie wyznań w bałkańskich prowincjach Porty Otomańskiej w XVI–XVII wieku // Stosunki międzywyznaniowe w Europie Środkowej i Wschodniej w XIV–XVII wieku / Redakcja M. Dygo, S. Gawlas, H. Grala. – Warszawa, 2002. – S. 100–102).
- ³⁰ Про соціальні функції “приятелів”, щоправда в попередні століття та переважно при вирішенні суперечок і конфліктів, див.: Зазуляк Ю. Ремесло суперарбітра. Шляхетські конфлікти та полюбовні замирення у Руському воєводстві початку XVI ст. // Соціум. Альманах соціальної історії. – К., 2007. – Вип. 7: Конфлікт та порозуміння в історії середньовічної і ранньомодерної Європи. – С. 43–57; Старченко Н. Полюбовні суди на Волині в останній третині XVI ст. // До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. – К., Львів, 2004. – Т. II. – С. 207–228; Старченко Н. Честь, кров і риторика. Конфлікт у шляхетському середовищі Волині. Друга половина XVI–XVII століття. – К., 2014. – С. 373–408.
- ³¹ Łoziński W. Prawem i lewem... – Т. I. – S. 129.
- ³² Rodzina. Herbarz... – 1917. – Т. XIV. – S. 47.
- ³³ Winnyczenko O. Rodzice, krewni i powinowaci... – S. 33.
- ³⁴ На галицькому сеймику 12 вересня 1639 р. мали виводитися Федір Коблік та його сини Ігнат і Стефан Жураковські, але учасники сеймика відхилили їх виведення як непотрібне, оскільки їх батько щойно пройшов процедуру, а “батько з синами за одну персону рахуються” (Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ). – Ф. 5 (Галицький градський суд). – Оп. 1. – Спр. 133. – С. 1444; Wywody szlachectwa w Polsce... – S. 160).
- ³⁵ Volumina legum. – Т. III. – S. 382.
- ³⁶ Винниченко О. Доведення шляхетства на сеймиках Руського воєводства... – С. 26–31.
- ³⁷ ЦДАЛ. – Ф. 13 (Перемишльський градський суд). – Оп. 1. – Спр. 565. – С. 1189–1196.
- ³⁸ Volumina legum. – Т. III. – S. 392; Album armorum nobilium Regni Poloniae... – S. 290 [№ 722].
- ³⁹ Urządnicy województwa sandomierskiego... – S. 118 [Nr. 899–903].
- ⁴⁰ Сипаги (спаги, Sipahi) – кінні воїни у війську Османської імперії, які тримали земельні маєтки (тімари), пропорційні

їх заслугам, та були зобов'язані брати участь у військових походах з конем, зброєю і відповідним спорядженням, також могли залучатися до виконання інших (фіскальних чи адміністративних) функцій (*Uyar M., Erickson E. J. A Military History of the Ottomans. From Osman to Atatürk. – Santa Barbara; Denver; Oxford, 2009. – S. 17, 53–57 etc.*).

⁴¹ Серед матеріалів Кам'янецького гродського суду, які нині знаходяться в Центральному державному історичному архіві України у Києві, актові книги за 1738 р. не збереглися (*Михайловський В. Доля актових книг історичного Поділля: два епізоди з 1595 і 1704 років // Кризь століття. Студії на пошану Миколи Крикуна з нагоди його 80-річчя. – Львів, 2012. – С. 401–404.*)

⁴² *The Cambridge History of Turkey. Cambridge, 2006. Vol. 3: The Later Ottoman Empire, 1603–1839 / Edited by S. N. Faruqi. – S. 46–47.*

⁴³ *Quataert D. The Ottoman Empire, 1700–1922 / Second Edition. – Cambridge, 2005. – S. XIX–XXI, 38–40.*

⁴⁴ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego. – Wrocław; Kraków, 1955. – Т. II: 1621–1660 / Wydał A. Przyboś. – S. 52 [p. 42], 95 [p. 2], 110 [p. 2], 127 [p. 59].*

⁴⁵ *Ibid. – S. 163 [p. 42], 263 [p. 40].*

⁴⁶ *Muznierowski S., ks. Krzepice w przeszłości. – Włocławek, 1914. – S. 36.*

⁴⁷ *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez J. N. Bobrowicza. – Lipsk, 1841. – Т. VIII. – S. 290–291. Біографічні відомості про Зденка Шампаха К. Несецький, вочевидь, почерпнув з напису на його надгробку (*Wurzbach C. Die Kirchen der Stadt Krakau. Eine Monographie zur Geschichte und Kirchengeschichte des einstigen Königreichs Polen. – Wien, 1853. – S. 215–216.*)*

⁴⁸ “Złota wolność śmierci y fawor Jáśnie Wielmożnemu Jego Mości Pánu, Zdenkonowi Szchampachowi, S. R. P. ná Chodoninie y Miłotyce Hrabi, J. C. M. Rádnego Pána y Pokoiowego etc. etc. od śmierci pokazany. Przy oddawaniu ostatniej posługi ciału zmarłego, w kościele Oyców Fránciszkanów w Krakowie ogłoszony, przez X. Jana Kamilla Malickiego Fránciszkana roku Pańskiego 1640. W Krakowie, w drukárni Fránciszka Cezárego” (*Estreicher K. Bibliografia polska. Cz. III: Stólecie XV–XVIII w układzie abecedowym. – Kraków, 1908 [reprint: Warszawa, 1977]. – Т. XI: Lit. M–My (Ogólnego zbioru tom XXII). – S. 93.*)

⁴⁹ *Niesiecki K. Korona Polska przy Złotey Wolności Starożytnemi Rycerstwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego Kleynotami, Naywyższemi Honorami, Heroicznym Męstwem y odwagą, wytworną Nauką, a naypierwey Cnotą, Pobożnością y Świątobliwością Ozdobiona. – Lwów, 1743. – Т. IV. – S. 46–47.*

⁵⁰ *Herbarz Polski. – Т. II. – S. 87.*

⁵¹ В. Трепка у своєму творі про плебеїв, які незаконно присвоїли шляхетський титул, згадав Зденка Шампаха як “зацного чоловіка”, щодо надання якому річпосполитського шляхетства – як і належало – були відповідні прохання від сеймиків та гетьманська рекомендація (*Трепка Nekanda W. Liber generationis plebeanorum... – Cz. I. – S. 349.*)

⁵² *Prawa Konstytucye y przywileie Krolestwá Polskiego, y Wielkiego X. Litewskiego, y wszystkich Prowincyi należących ná Wálnych Seymiech Koronnych od Seymu Wiślickiego roku Pańskiego 1347. Aż do ostatniego Seymu uchwalone. – [Warszawa:] w Drukárni J. K. M. y Rzeczypospolitey w Collegium Wárszawskim Scholarum Piarum Sumptem Publicznym przedrukowane, 1735. – Volumen Tertium. Ab Anno 1609. Ad Annum 1640. Acta Reipublicae continens.*

⁵³ *Volumina legum. – Т. III. – S. 392.*

⁵⁴ *Tractatio jvris pvblici de indigenatv polonorvm ex jvre pvblico polonico dedvcta ab Andrea Schotto, ag. dant. – Dantisci, 1738. – S. 17, 27, 29.*

⁵⁵ *Balzer O. Skartabelat w ustroju szlachectwa polskiego. – Kraków, 1911. – S. 199–200, 203–204 etc.*

⁵⁶ Фактично законодавче виокремлення індигенату відбулося в перші роки XVII ст. (*Сzymański J. Indygenat czy nobilitacja // Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. – Toruń, 1992. – Zeszyt 240. Historia. XXVI: Nauki pomocnicze historii. – S. 191–197.*)

⁵⁷ *Balzer O. Skartabelat w ustroju szlachectwa... – S. 211–213.*

⁵⁸ У 1738 р. сейм засідав з 6 жовтня по 17 листопада, а сеймики перед ним проводились у другій половині серпня (*Chronologia sejmów polskich 1493–1793 / Zestawił i wstępem poprzedził W. Konopczyński. – Kraków, 1948 [Polska Akademia Umiejętności. Archiwum Komisji Historycznej. Seria 2. – Т. IV (ogólnego zbioru XVI). Nr. 3]. – S. 164 [Nr. 218].*)

⁵⁹ *Zarzycki W. Temida sejmowa. Z dziejów sądu sejmowego w Polsce przedrozbiorowej. – Warszawa, 2000. – S. 51.*

⁶⁰ Неясно про який саме населений пункт йшлося: село Данилівці (поблизу Золочева) чи, що більш вірогідно (зважаючи на розгляд справи в Кременецькому земському суді), село Данилівка, яке входило до Ляховецького ключа в Кременецькому повіті (*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1880. – Т. I. – S. 900–901.*)

⁶¹ Місто Ярмолинці – нині районний центр Хмельницької області. Про тривалу наявність тут володінь Босняцьких свідчить назва поселення Боснячина (Bosniacuzyna), яке в середині XVIII ст. входило до складу Ярмолинського ключа, а в XIX ст. була частиною містечка (*Ibid. – 1882. – Т. III. – S. 450–451.*)

⁶² *Volumina legum. – 1860. – Т. VIII. – S. 201.*

⁶³ Herbarz Polski. – Т. II. – S. 87.

⁶⁴ Barącz S. Żywoty sławnych Ormian w Polsce. – Lwów, 1856. – S. 232. Щоправда у гербовнику Северина Уруського згаданий житомирський скарбник Якуб Мисирович, власник села Тимянковці (*Tymiankowce*) в 1733 р., чий правнук легітимізувався в Королівстві Польському в 1844 р. (*Rodzina. Herbarz...* – 1914. – Т. XI. – S. 368). Однак у списках урядників Київського воєводства він не фігурує (*Urządnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy / Opracowali E. Janas i W. Kłaczewski. – Kórnik, 2002. – S. 134–138*), а села під такою назвою немає у фундаментальному “Географічному словнику Польського королівства” (*Słownik Królestwa Polskiego...* – 1892. – Т. XII. – S. 706), тож існування шляхетського роду Мисировичів видається сумнівним.

⁶⁵ Приміром, Томаш Босняцький одружився з Катажиною, вдовою Миколая Кліша, і разом з нею та її сином від першого шлюбу Миколаєм Клішем у 1765 р. був посесором війтівства (тивунства) в селі Вербляни Яворівського староства. В першій половині XIX ст. фільварок у Верблянах (Перемишльський циркул) залишався у власності роду Босняцьких (ЛННБ, відділ рукописів. – Ф. 141 (Чоловський). – Оп. 3. – Спр. 46. – Арк. 7–12).

* При передачі тексту документа зберігаємо оригінальне написання, лише дещо модернізуємо пунктуацію, уніфікуємо вживання великої / малої літери, у квадратних дужках подаємо скорочені частини слів та пропущені літери.

** Переклад не охоплює регести, позаяк в них лаконічно передано зміст документа або їх значення незрозуміле.

* * *

Олексій Вінниченко (Львів): Боснійські шляхтичі та доведення ними шляхетства на сеймику Подільського воєводства 1738 р. (До питання про замкненість шляхетського стану в Речі Посполитій)

У статті проаналізовано документ про підтвердження шляхетського походження, укладений на сеймику Подільського воєводства в 1738 році. Юзеф Босняцький, який тоді доводив своє благородне походження, народився на Балканах, потрапив у полон під час Віденської кампанії, прийняв хрещення і став мешкати в Польському королівстві, де одружився з дворянкою та володів земельними маєтками. Будучи звинувачений у плебейському походженні, він представив докази на користь своєї генеалогії.

Ключові слова: шляхта, сеймик, Подільське воєводство, підтвердження шляхетства, генеалогічні докази.

* * *

Oleksiy Vinnychenko (Lviv): Bosnian Nobles and Proof of them Noble Origin on the Nobility Dietine of Podolia Voivodeship in 1738 (On the question about isolation of the noble state in the Polish-Lithuanian Commonwealth)

In this article was analyzed a document about confirming of noble origin, that is signed by the nobility dietine of Podolia voivodeship in 1738. Jozef Bosniacki, who had proved his noble genealogy, was born on the Balkans, captured during the Vienna campaign, was baptized and began to live in the Kingdom of Poland, married with the noblewoman and owned lands estates. Being accused of plebeian origin, he presented evidences in favor of his pedigree.

Key words: nobility, dietine, Podolia voivodeship, proof of nobility, genealogical evidence.